

Inovatyvios pilietinės edukacijos praktikos dirbant su kaimo vietovių jautriausių grupių vaikais ir jaunimu: atvejo studija

Eglė Celiešienė¹, Lina Bakšytė²

¹ Lietuvos demokratiškumo ugdymo kolegija, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, egle.celiesiene@lduk.lt

² Lietuvos demokratiškumo ugdymo kolegija, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, info@lduk.lt

Anotacija. Šiame straipsnyje pristatoma inovatyvios pilietinės edukacijos projekto praktika, adaptuojant integruoto mokymosi metodiką „Pilietis“ darbui su kaimo vietovių jautriausių grupių vaikais ir jaunimu. Pasitelkiant veiklos tyrimo dalyvaujant strategiją, atlikti giluminiai interviu su jaunimo centre (1), vaikų dienos centre (3) ir atvirose jaunimo erdvėse (1) keturiuose skirtingose kaimiškose gyvenvietėse dirbančiais jaunimo darbuotojais, kurie įgyvendino vietinius projektus. Rezultatai parodė, kad pilietiškumo interpretacija ugdant vaikus ir jaunuolius iš jautresnės aplinkos turėtų būti kontekstualizuota konkrečiose situacijose ir integruota į individualius poreikius, siekius bei galimybes. Rezultatai suteikia išvalgų, kaip plėtoti pilietinį ugdymą dirbant su jautriausių grupių vaikais ir jaunimu mažesnėse gyvenvietėse.

Esminiai žodžiai: *pilietinis ugdymas, socialinės inovacijos, pozityvioji socializacija.*

Įvadas

Pilietinis ugdymas aktualizuojamas tiek Europos Sąjungos, tiek Lietuvos strateginiuose dokumentuose. Pilietiniai gebėjimai įtraukti kaip vieni iš svarbiausių asmens gebėjimų Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacijose dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų (2006/962/EB). Europos Komisijos bendrame komunikate dėl 2020–2024 m. ES žmogaus teisių ir demokratijos veiksmų plano (2020) išskiriamos sritys: žmonių apsauga ir įgalinimas; atsparios, įtraukios ir demokratinės visuomenės kūrimas; pasaulinės žmogaus teisių ir demokratijos sistemos rėmimas; technologijų galimybių išnaudojimas ir bendradarbiavimas siekiant tikslų.

Europos Komisijos ES pilietybės ataskaitoje dėl Galių piliečiams suteikimo ir jų teisių apsaugos (2020) pažymimas pilietinio ugdymo tikslas – skatinti aktyvų pilietiškumą ir padėti jaunuoliams atrasti savo vietą dabartinėje sudėtingoje visuomenėje. Pilietinis ugdymas yra vienas iš svarbiausių Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ švietimui keliamų tikslų. Strategijoje pateikta sumanios Lietuvos vizija – pažadinti visuomenės ir kiekvieno jos nario, sąmoningo piliečio, kūrybingumą, susitelkti prie idėjų, kurios padėtų Lietuvai tapti modernia, veržlia, atvira pasauliui, puoselėjančia savo nacionalinį tapatumą šalimi, o ugdymo sistemą siūloma orientuoti į kūrybiškumo, pilietiškumo ir lyderystės ugdymą. Šiame kontekste solidarios pilietinės visuomenės branda ir tautinės tapatybės išsaugojimas tampa strategine švietimo kryptimi¹.

Ilgalaikėje pilietinio ir tautinio ugdymo programoje² (2006) pilietiškumas apibrėžiamas kaip asmens savo teisių, atsakomybės ir pareigų demokratinei valstybei suvokimas, veikla visuomenės labui, bendrapiliečių teisių ir laisvių, demokratijos gynimas, gerovės Lietuvai siekimas. Pagal Bendrųjų programų atnaujinimo gaires (Nacionalinė švietimo agentūra, 2019) vyksta bendrųjų programų atnaujinimas ir pristatytas projektas „Pagrindinio ugdymo socialinis ugdymas: pilietiškumo pagrindai“ (2021), kuriame aktualizuojami trys tikslai: mokinių kūrybinis ir kritinis mąstymo ugdymas, siekiant aktyviai ir atsakingai dalyvaujant Lietuvos demokratinės valstybės ir pilietinės visuomenės gyvenime; savarankiškos asmenybės ugdymas, skatinant skirti dėmesį šalies ir pasaulio aktualijomis bei moksleivių įgalinimui ugdytis vertybes, kurios skatintų pilietinę ir tautinę savimonę³.

Tarptautinė ir nacionalinė politika turi padėti spręsti šiuolaikinės visuomenės iššūkius, tarp kurių – pažeidžiamiausių grupių įtrauktis į sprendimo priėmimą, socialinė atskirtis ir kita. Lietuvoje, palyginti su kitomis Europos šalimis, yra viena silpniausių pilietinių visuomenių, smarkiai pažeista politinio ir socialinio susvetimėjimo. Tai rodo pilietinių nuostatų aspektai – pasitikėjimas savo šalies piliečiais, solidarumas su socialinės atskirties grupėmis, tolerancija kitokios gyvenamosios žmonėms, parama politinei bendrijai, demokratinės valstybės principams, veikimui ir institucijoms, pilietinis aktyvumas. Apskaičiuota vidutinė pilietinio aktyvumo indekso reikšmė 2019 m. – 33,8 iš 100 galimų balų. Ši reikšmė yra puse balo mažesnė nei 2016 m. (tuomet ji siekė 34,5 balo iš 100 galimų)⁴.

Pažymima, kad Lietuvos visuomenėje piliečių įtaka sprendimų priėmimui vertinama labai menkai: mažai domimasi politika, nusiteikimas veikti yra itin silpnas. Pilietinė veikla daugumos gyventojų siejama su įvairiomis rizikomis, o pilietinį pasyvumą

¹ Pilietinio ugdymo įgyvendinimo politika: tikslai, priemonės, rezultatai. (2013, gegužė). *Švietimo problemas analizė*, 3(89).

² LRS nutarimas Dėl ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos patvirtinimo (2006 m. rugsėjo 19 d. Nr. X-818).

³ LR ŠMSM įsakymas Dėl bendrųjų programų atnaujinimo gairių patvirtinimo (2019 m. lapkričio 18 d. Nr. V-1317).

⁴ Nacionalinė švietimo agentūra. (2019). *Bendrųjų programų atnaujinimo gairės*.

sustiprina paplitęs pasitikėjimas įvairiomis valdžios institucijomis, nusišalinimas nuo viešųjų reikalų. Vertinant socialinį kapitalą valstybės gerovės indekse Lietuva šiandien yra 156 vietoje tarp 167 valstybių⁵.

Jaunimas dažnai suvokia save kaip mažai ką galinčius pakeisti politiniame šalies gyvenime, nesidomi juo ir tai, kad šios amžiaus grupės dalyvavimo rinkimuose rodikliai yra vis dar žemi, rodo būtinybę didinti politines jaunimo kompetencijas, skatinti aktyvų jaunimo dalyvavimą šalies pilietiniame gyvenime, visų pirma, parodant rinkėjo pareigos svarbą, ir gilinti jų žinias bei domėjimąsi politiniais procesais. Tad itin šios tendencijos aktualizuojamos tarp jaunimo pažeidžiamiausių grupių (COST CA 18213, 2020), akcentuojant niekur nedirbančius ir nesimokančius jaunuolius⁶.

Inovatyvi pilietinio ugdymo metodika „Pilietis“

Metodika „Pilietis“ (angl. „*Project Citizen*“) yra projekto modelis, skirtas mokiniams klasėje įkvėpti ir ateityje naudoti jį kaip pilietinio elgesio pavyzdį kasdiniame gyvenime (Adha ir Yanzi, 2014). Juo siekiama didinti mokinio pasitikėjimą savimi, įgyvendinant demokratinio pilietiškumo teises ir pareigas, atliekant mokyklos, visuomenės, aplinkos, kurioje gyvena mokiniai, aktualios problemos tyrimą (Balkutė, 2006). Šis tikslas gali būti pasiektas suvokus aktyvaus piliečio dalyvavimo svarbą ir užtikrinant, kad demokratinės vertybės ir principai yra internalizuojami (Pilietinio ugdymo centras, 2020)⁷. Projekto „Pilietis“ metodika sudaro galimybes studentams dalyvauti vyriausybės ir pilietinės visuomenės veikloje, kartu ugdant kritinio mąstymo, dialogo, diskusijų, derybų, bendradarbiavimo, sprendimų priėmimo ir socialinių veiksmyų dėl visuomenės interesų organizavimo įgūdžius (Pilietinio ugdymo centras, 1998)⁸. Taikant projekto „Pilietis“ metodiką, mokiniai dalijasi savo patirtimi, kaip jie patys mato ir suvokia, kas yra demokratinis pilietiškumas. „Pilietis“ ne tik skatina studentų įsitraukimą į savo bendruomenių problemų tyrimą ir jų suvokimą, bet ir moko, kaip tas problemas spręsti. Tai padeda jiems geriau suprasti vyriausybės principą iš žmonių, per žmones ir žmonėms (Adha ir Yanzi, 2014).

Tyrimai taip pat rodo, kad projektas „Pilietis“ turi teigiamą poveikį ir yra veiksmingas ugdant pilietinį raštingumą (Atherton, 2000; Liou, 2002, 2004; Morgan, 2016;

⁵ Rankings: Legatum Prosperity Index 2020.

⁶ European cooperation in science & technology [interaktyvus], 2022 [žiūrėta 2022-07-17]. Prieiga per internetą: <https://rnyobservatory.eu/web/wp-content/uploads/2022/03/ManualBest-PracticesResearch-Rural-NEETs.pdf>.

⁷ Center for Civic Education (2020). *Project citizen research program resources*. [interaktyvus], 2020 [žiūrėta 2022-07-17]. Prieiga per internetą: <https://www.civiced.org/civitas-program-resources/instructional-materials/projectcitizen>

⁸ Center for Civic Education. (1998). *We the People... Project Citizen: A Professional Development Manual*. Calabasas, CA, USA.

Root ir Northup, 2007; Vontz, Metcalf ir Patrikas, 2000). Projekto „Pilietis“ mokymuose dalyvavę pedagogai ir mokytojai (Nairne, 2008)⁹ jį įvertino gerai. A. Trisiana (2015) padarė išvadą, kad pilietinio projekto modelio įgyvendinimas, skatinant pilietinį ugdymą aukštosiose mokyklose, buvo veiksmingas ugdant intelektualines nuostatas, turinčias įtakos socialinėms nuostatomis, socialiniams įgūdžiams, dvasinėms nuostatomis, grįstomis pilietinio ugdymo kompetencija, pilietiniu sąmoningumu, pilietiniais įgūdžiais ir pilietiniu nusiteikimu.

Tyrėjai pažymėjo, kad projektas „Pilietis“ yra veiksminga priemonė įvairiems pilietinio ugdymo tikslams įgyvendinti pradiniam ir viduriniame ugdyme. Tačiau empiriniuose tyrimuose trūksta išvadų apie veiksmingus projekto „Pilietis“ įtraukimo būdus į mokytojų rengimo programas.

Inovatyvi pilietinė edukacija „Dis-cover“: atvejo studija

Mokslo asociacija „Lietuvos demokratiškumo ugdymo kolegija“, bendradarbiaudama su Britų taryba Lietuvoje, 2021 m. lapkričio mėnesį vykdė pilietinės edukacijos „Dis-cover“ projektą, skirtą pilietinio ugdymo politikos formavimui paskatinti, akcentuojant pažeidžiamo jaunimo dalyvavimą demokratinuose procesuose ir politikoje. Projekto veikloje dalyvavo 131 dalyvis 11–17 m. amžiaus iš ugdymo, socialinės rūpybos, jaunimo užimtumo organizacijų. Į platesnę tyrimo analizę įtraukti penkių organizacijų pedagogai buvo pasirinkti, siekiant sužinoti pilietinio ugdymo edukacijos „Dis-cover“ taikymo galimybes mažesnėse gyvenvietėse, kuriose yra ilgalaikių socialinių problemų.

Atvejo studijos tikslas – atskleisti jaunimo darbuotojų veiklos patirtis, susijusias su pilietinės edukacijos „Dis-cover“ praktika dirbant su kaimiškų vietovių jautriausių grupių vaikais bei jaunuoliais. Tyrimas vykdytas Vilniaus apskrityje keturiuose skirtingose kaimiškose gyvenvietėse esančiuose 3 vaikų dienos centruose, 1 jaunimo centre ir 1 atviroje jaunimo erdvėje. Tyrime dalyvavusios socialinės rūpybos bei jaunimo užimtumo įstaigos – pagrindinės organizacijos miesteliuose, kurios dirba su jautrių grupių vaikais ir jaunimu. Siekiant nustatyti edukacijos taikymo galimybes, analizuoti socialinių pedagogų ir jaunimo darbuotojų veiklos veiksniai (reikalingi resursai, jaunimo grupės įgūdžiai, darbuotojų požiūris), galintys stiprinti jaunimo iš jautriausių grupių sąveiką su suaugusiais asmenimis pilietinio ugdymo kryptimi.

Siekiant atrasti būdą, kuris galėtų sustiprinti jautriausių grupių vaikų ir jaunimo balsą, atstovaujant savo problemoms, edukacijos „Dis-cover“ metu buvo naudojama Pilietinio ugdymo centro (JAV) programos „Pilietis“ metodika, kuri yra sėkmingai įgyvendinta daugiau nei 90 šalių. Jos metu jauni žmonės mokosi tapti aktyviais

⁹ Nairne, J. (2008). *Evaluation of We the People: Project Citizen summer institutes: How professional development translates into classroom instruction* [interaktyvus], 2013 [žiūrėta 2022-07-17]. Prieiga per internetą: <http://www.civiced.org/pdfs/PC/PCsumInstEval2008.pdf>

piliečiais ir dalyvauja bendruomenės gyvenime, tirdami jos problemas. Tokiu būdu mokiniai įgyja realios gyvenimo patirties, kuri padeda stebėti, analizuoti ir atrasti demokratinio veikimo galimybes bei ištraukti į bendruomenės gyvenimą. Tirdami savo bendruomenių iššūkius, mokiniai įgyja žinių apie veikiančią demokratiją bei problemų sprendimo įgūdžius ir tokiu būdu stiprina pasitikėjimą savimi, veiksmingiau ištraukia į bendruomenės gyvenimą, plečia socialinius emocinius gebėjimus. Tyrimai rodo, jog programos metu gerėja dalyvių akademiniai gebėjimai, susiję su pilietiniu ištraukimu (Fry ir Bentahar, 2013). Tie patys stebėjimai bei interviu su studentais patvirtino, kad dalyvavimas „Piliečio“ programoje jiems yra patrauklus – susidomėjimą kelia tai, kad sprendžiamos jų kasdieniam gyvenimui artimos problemos. Tas pats tyrimas rodo, kad studentai jautriai reaguoja į savo aplinkos problemas (Fry ir Bentahar, 2013). Todėl ši programa naudinga jaunimui kaip galimybė „repetuoti“ ir saugioje aplinkoje išbandyti aktyvaus piliečio vaidmenį. Projekto metu su dalyvaujančių įstaigų atstovais buvo aptartas veiklų planas bei pasidalyta organizavimo bendruomenėje veiklos patirtimi, bendravimo su vaikais, jaunimu principai. Kiekvieno etapo metu buvo glaudžiai bendraujama, siekiant suteikti kuo didesnę palaikymą bei sukaupti unikalią patirtį, galinčią padėti kurti tolesnį programos taikymą dirbant su pažeidžiamu jaunimu.

Taikant „Piliečio“ metodiką edukacijos „Dis-cover“ veiklos suskirstytos į šešių žingsnių etapus:

1. Bendruomenės problemų išaiškinimas. Jo metu dalyviai supažindinami su refleksyviuoju tyrimu kaip praktine problemos tyrimo priemone.
2. Tiesioginio balsavimo, siekiant nustatyti, kuri tema yra svarbiausia, imitavimas. Jo metu ugdomas dalyvių kritinis mąstymas ir sprendimų priėmimo įgūdžiai, kuriant erdvę efektyviam, kūrybiškam bendravimui ugdyti.
3. Bendruomenės problemos tyrimas. Vykdoma informacijos paieškos praktika, ugdant faktų ir nuomonių analizės įgūdžius.
4. Dokumentų rinkinio parengimas. Dalyviai tobulina samprotavimo, diskusijų, pristatymo atsakingoms institucijoms ir visuomenės asmenims įgūdžius.
5. Dalyvavimo visuomeninėje savivaldoje modeliavimas. Stiprinami bendravimo su institucijomis įgūdžiai, į tikslą orientuotas elgesys, problemų sprendimo įgūdžiai.
6. Įgytos patirties santrauka. Ugdyti pozityvesnį savęs įvaizdį ir pasitikėjimą įgyvendinant savo teises ir pareigas.

Projekto metu buvo integruoti mokymai vaikams lygių galimybių, švietimo prekybos žmonėmis temomis. Kartu siekiant stebėti jaunų žmonių įgūdžių augimą bei išsiaiškinti jaunimo nesidomėjimo politika ir demokratija priežastis, dalyviai buvo pakviesti dalyvauti apklausoje.

Veiklos tyrimas dalyvaujant strategija

Adaptuojant tyrimą pasitelkta veiklos tyrimo dalyvaujant strategija. Kaitą ir galimus pokyčius generuojantis ir teorijos bei praktikos sinergiją integruojantis veiklos tyrimas dalyvaujant (angl. *participatory action research*) užtikrina žinių transformacijos procesą bei gali būti suprantamas kaip „kompleksinė strategija bendruomeniškam socialinės reformos demokratizavimo procesui“ (Greenwood, 2007, p. 146). Veiklos tyrimas dažnai pasitelkiamas, kai trūksta pakankamai teorijos žinių apie tam tikrą reiškinį, ir padeda užtikrinti atitinkamos srities praktikų gerosios patirties panaudojimą bei perkėlimą, tobulinant esamą praktiką ir pateikiant naujas jos formas (Silversman, 2010; Shaw, Briar-Lawson, Orme ir Ruckdeschel, 2010; Cohen, Manion ir Morrison, 2007 ir kt.). Apibendrinamas veiklos tyrimą D. R. Krathwohlis (1998) pastebi, kad daugelis tyrėjų palaiko veiklos tyrimą jį įvardydami viena efektyviausių institucinių pokyčių priemone (Hollings ir Scokett, 1994; Hargreaves, 1996 ir kt.). Veiklos tyrimas reiškia apgalvotą naujų patyrimų bei procesų priėmimą, todėl ugdymo veiklos tyrimas savaime būtų ugdymas (McNiff, 1995, p. 9).

Veiklos tyrimo dalyvaujant etapai. Veiklos tyrimas dalyvaujant organizuotas remiantis inovatyvia edukacine veikla – Švietimo ugdymo centro (JAV) parengta projekto „Piliėtis“ metodika, kuri buvo adaptuota socialinių pedagogų ir išbandyta vienoje institucijoje, vėliau ši praktika perkelta į kitas institucijas. Veiklos tyrimo dalyvaujant metu buvo taikomi skirtingi rezultatų patikimumą užtikrinantys tyrimo metodai, įtraukiant giluminius interviu, rašytinių tekstų (refleksijų), dokumentų (aprašytų grupinių projektų pagal atitinkamą metodologiją), klausimynų (specifinė informacija ir grįžtamasis ryšys) analizę.

Veiklos tyrimo dalyvaujant imties charakteristika. Veiklos tyrimas dalyvaujant įtraukė vaikų ir jaunimo įstaigų lankytojus bei ekspertus, tiesiogiai įgyvendinančius veiklas su jautriausių grupių vaikais ir jaunimu. Pastarieji tyrime dalyvavo kaip informantai bei tyrėjai (1 lentelė).

1 lentelė

Veiklos tyrime dalyvavusių studentų charakteristika

Tikslinė grupė	Dalyvavusių asmenų skaičius	Vyr. lyt.	Mot. lyt.
Vaikai ir jaunimas	131	70	61
Jaunimo darbuotojų ar socialinių pedagogų	5	0	5

Rezultatai ir aptarimas

Pilietiškumas dažnai yra susijęs su įgūdžių, kurie leistų pažeidžiamiesiems žmonėms žingsnis po žingsnio integruotis į visuomenę, suteikiant jiems galių ir palengvinant jų gebėjimus spręsti kasdieniame gyvenime kylančias problemas bei iššūkius, ugdymu.

Kategorija: Pilietinis ugdymas	Iliustruojantys teiginiai
Visuomeninio dalyvavimo įgūdžiai	<i>Pilietinis ugdymas – tai savarankiškumo skatinimas bendruomeniniams poreikiams, savo teisių ir pareigų žinojimas bei asmeninė atsakomybė prieš save ir kitus; Pas mus pilietinis ugdymas padeda įsitraukti į bendruomenės veiklas, jaunimas skatinamas domėtis, veikti, dalyvauti; Ugdant pilietiškumą mes kalbame ir nuolat domimės vienas kitu – kaip jautiesi tu, kaip jaučiasi kitas. Čia prasideda vienas kito pažinimas, ryšys ir pilietinis ugdymas.</i>

Interpretuojant pilietinio dalyvavimo ugdymą kasdienėje veikloje, reflektuojama kultūrinių papročių, tradicijų puoselėjimo, perteikiant vietos kalbą, bendruomenės kultūrinio palikimo svarbą. Šalies kultūros aspektų pristatymas, informantų nuomone, sudaro sąlygas ugdyti besimokančiųjų pilietinį ir politinį sąmoningumą.

Subkategorija: Kultūrinis ugdymas	Iliustruojantys teiginiai
Tradicijų perdavimas	<i>Pilietinio ugdymo metu manau reikia gaivinti tautinį tapatumą, istoriją, tradicijas, kurti, puoselėti, saugoti savo kraštą. Popierėlį ne numesti, o surinkti. Per kultūrą, gamtą, aplinką. Per bendravimą; Mes pilietinį ugdymą skatiname per tradicijas: rišame verbas, piešiame verbas, auginame meilę papročiui; Pilietinis ugdymas tikrai vyksta ne per vieną veiklą: sausio 13-ajai kūrėme video Lietuvai, per vasario 16 d. šnekamės, vyksta protmūšiai.</i>

Pilietinio ugdymo programos metu ypač pabrėžiama asmeninio suaugusiojo pavyzdžio svarba. Itin svarbus vaikus ir jaunimą supančių asmenų – pedagogų, specialistų, aktyvių žmonių – elgesys, žodžiai ir požiūris. Tai turi įtakos pažeidžiamų grupių jaunimui organizuojamoms pilietinio ugdymo veikloms.

**Subkategorija:
Ugdymas pavyzdžiu****Iliustruojantys teiginiai**

Suaugusiojo aktyvumas

*Asmeninis suaugusiojo pavyzdys svarbus – jeigu aš dalyvausiu, tai užkrėsiu ir vaikus;
Svarbiausia yra asmeninė motyvacija ir noras keičiant save, pakeisti kitus; svarbu suprasti save, kas pačiam svarbu.*

Programoje „DIS-cover“ metu jaunuoliai nuosekliai buvo supažindinami su svarbiausiomis pilietinio dalyvavimo sąvokomis: bendruomenė, bendruomenės problemos, seniūnija, vietos seniūnas, aktyvus pilietis, dezinformacija, klaidinama informacija. Tai leido atrasti netikėtus vaikų pastebėjimus – visose organizacijose išryškėjo bendra situacija – arčiausiai bendruomenės esanti savivaldos grandis (seniūnija, seniūnas) yra nutolusi nuo jaunimo. Šių institucijų vaidmuo vaikams yra neaiškus, nežinomas, įvardijamas neteisingai. Dažniausiai seniūnu buvo įvardijamas aktyvesnis bendruomenės narys. Vaikams taip pat nebuvo žinoma, kaip susisiekti su seniūnu. Tai atskleidė, kad veikloje su jaunimu seniūnijos bei seniūno pavyzdžio trūksta, tam reikalingas didesnis abiejų pusių bendravimas bei bendradarbiavimas.

**Subkategorija:
Įstaigų bendradarbiavimas****Iliustruojantys teiginiai**

Savivaldos ir jos pavaldžių institucijų aktyvumas jaunimo įtraukties procese

*Mes kalbėjomės su mokyklos mokytoja, reikia daryti ką nors, vaikai visai nežino kas yra seniūnas, ką jis daro.
Seniūnu pavadino savivaldybės merą, nes jis jaunas, gal dėl to;
Vaikai seniūnijos adresą žino iš šeimos gyvenimo, kurios paramą, pašalpas gauna, o kokiais klausimais ten galima kreiptis nežino;
Mums trūksta didesnio pavyzdžio iš vietos (aut. past. – institucijų);
Turėtų būti glaudesnis bendradarbiavimas tarp įstaigų, esančių toje pačioje bendruomenėje;
Seniūnija, bendruomenės pirmininkas galėtų įtraukti (aut. past. – vaikus) į veiklas, rodyti (aut. past. – pilietinį elgesį) savo pavyzdžiu.*

Informantai pabrėžia, jog pilietinio ugdymo procese yra svarbus skirtingų sričių specialistų dalyvavimas, dalijantis savo žiniomis, patirtimi bei vedant užsiėmimus jaunimui. Jų nuomone, skirtingų specialistų aktyvus įsitraukimas pirmiausia suteikia jaunimui galimybę pažinti ir įvardyti esamas problemas, situacijas, padeda jiems atrasti žodžius apie svarbias problemas. Specialistai taip pat pristato ir problemų sprendimus, tai labai svarbu darbe su pažeidžiamu jaunimu. Specialistų įtraukimas pristatant skirtingas socialines, švietimo, bendruomenės, ekologines problemas suteikia jaunuoliams

žinių ir galimybę vėliau patiems formuluoti ir kelti jiems aktualiausias problemas, o asmeninis tokių žmonių pavyzdys yra ugdantis.

Subkategorija: Specialistų įsitraukimas	Iliustruojantys teiginiai
Kompetentingų asmenų dalyvavimas	<i>Psichologo parama ir suteikiama informacija nukeltų didelį bagažą nuo pečių jaunimo darbuotojams, jie galėtų daugiau koncentruotis į veiklų organizavimą. Labai naudinga buvo Moterų informacijos centro edukacija, panašūs susitikimai galbūt galėtų vykti, kurie atliepia jaunimo situaciją;</i> <i>Kad mus matytų, mus įtrauktų, pas mus atvyktų, bendrautų žmonės, kurie kompetentingi, kurie atsakingi savo srityje;</i> <i>Galbūt norėtume, kad kompetentingi žmonės vestų edukacijas, užsiėmimus ir taip pat kad jie papildytų mūsų žinias ir pasivaikščiotų, parodytų, kaip kitur daroma; dalinimosi pačių specialistų patirtimi galėtų būti;</i> <i>Jaunuliai buvo nemotyvuoti, su mažai žinių. Mentoravimas jiems buvo sudėtingas. Jeigu būtų vyresnis jaunimas 15–16 m., jiems būtų buvę daugiau idėjų. Todėl pirmiausia reikėtų praplėsti per edukacijas žinias, temomis apie juos pačius. Jie neranda atsakymų, todėl norėtųsi daugiau susitikimų su specialistais, suteikiant jiems daugiau atsakymų į jų problemas, ir iškeliant tas problemas.</i>

Darbas grupėmis pilietinio ugdymo programos metu vyko sudėtingai, kai kurie pedagogai programos veiklas įgyvendino mišriai: dalis veiklos organizuota grupėmis, o dalis – individualiai. Todėl buvo organizacijų, kuriose vaikai pateikė savo individualius veiksmų planus bei iškeltas problemas. Vietoje planuoto stendo su grupės veikla pateikė savo problemos ir jos sprendimo reklaminį stendą. Informantų nuomone, tokia veikla taip pat leido pamatyti, kas vaikams ir jaunuoliams yra svarbu, kokie yra neatliepti jų poreikiai.

Subkategorija:
Partnerystė (bendravimas,
bendradarbiavimas)

Iliustruojantys teiginiai

Darbo grupėje igūdžiai

Pažeidžiamas jaunimas grupėje dažnai nenori ar negali reikštis, nepriima tam tikros informacijos, užsidaro, jeigu kas nors ką nors pasako arba užgožia kiti; Ugdant pilietiškumą darbo grupėje atmosferą reikia kantriai kurti, mokomės tolerantiškai priimti nuomonę ir sakome, kad kiti turėtų tolerantiškai klausytis vienas kito; Su savo bendraamžiais konfliktuoja, todėl sunkiai įsitraukia į veiklas; Susipyko, todėl pristatinėjo savo piešinį su savo problema. Viena mergaitė norėjo pakeisti save, kai kuriems rūpėjo gamta, buvo, norėjo, kad pasaulis vien kompiuteriniai žaidimai būtų. Pamatėme, kuo vaikai gyvena, kaip viską mato, kai kurių (aut. past. – problemų, kurias išskėlė vaikai) būčiau neatspėjusi; Reikalingi susitarimai, kiek mes galime dalyvauti, padalijimas atsakomybėmis. Bendravimas, dalijimasis pasiskirstymas, kas už ką yra atsakingas. Kartais tai gali būti labai maži žingsniai, gali ir visai nepavykti, bet čia reikia tos kantrybės.

Vykdam tyrimą pastebėta, jog pažeidžiamam jaunimui yra itin sunku įsitraukti ir dirbti su grupe, todėl svarbu sukurti saugią erdvę ir dėmesį skirti darbo grupėmis igūdžiams stiprinti. Pažymima, jog grupinė veikla vienoje organizacijoje sėkmingai vystėsi tuomet, kai buvo daugiau įsigilinta į kiekvieno jaunuolio situaciją, skatinant įvardyti savo emocijas, įvykius, kurie sukelia sunkias mintis bei išgyvenimus. Po šių užsiėmimų jaunuoliai galėjo labiau suprasti vieni kitus, tai padėjo jiems suvokti, jog su sunkiomis situacijomis susiduria ir kiti bendraamžiai, tai leido geriau išgirsti prašymą, priimti kito nuomonę bei išsakomus žodžius. Tačiau darbe su pažeidžiamu jaunimu pabrėžiama, kad svarbu pamatyti individualią situaciją, kuri kyla veiklos eigoje, gebėjimas išvelgti, ką jaunuoliai kiekvienu metu išgyvena, ir programą taikyti lanksčiai, jeigu nėra susidomėjimo ir įsitraukimo – daryti pertrauką ir analizuoti, kas yra svarbu vaikams šį momentą, neverčiant jų veikti pagal numatytą veiklos planą.

Subkategorija:
Socialinis emocinis ugdymas**Iliustruojantys teiginiai**

Savęs pažinimas

Vaikus pirmiausia reikėtų mokyti savęs pažinimo, kas man svarbu, ko aš noriu. Kai atsiskleidžia, kas man svarbu, tada galima įsijungti į komandas. Tačiau pirmiausia (aut. past. – organizuoti aktyvų pilietinį ugdymą) per emocinį pažinimą, kas man svarbu;
Pasitikėjimo savimi stiprinimas, artimųjų palaikymas padėtų aktyvinti jaunimą. Jiems trūksta palaikymo;
Kiekvienas jaunuolis labai skirtingas, jeigu yra sukurtas ryšys tarp jaunuolio ir darbuotojo, galima įtraukti į pilietinį ugdymą. Gali pritraukti ir draugai. Svarbu sudaryti laisvę ir neversti būtinai dalyvauti. Prie kiekvieno individualus priėjimas turi būti;
Buvo sunku dirbti, tada ištiesiau emocijų termometrą, aiškinomės kaip kas jaučiamės. Vaikai labai atsivėrė ir nušėbo, kad jie ne vieni taip blogai jaučiasi. Kalbėjimas apie tai sukūrė didesnę supratimą (aut. past. – apie vienas kitą).

Programos metu informantai pabrėžė COVID-19 pandemijos, karo Ukrainoje įtaką jaunimo mažesniajam įsitraukimui į programos veiklas. Dėl šių aplinkybių pastebėtas mažesnis vaikų dienos centrų lankomumas nei ankstesniais metais. Todėl vaikų dienos centrams buvo sudėtinga organizuoti nuoseklią grupės veiklą dėl nevienodo vaikų lankomumo.

Subkategorija:
Įsitraukimas**Iliustruojantys teiginiai**

Atsparumo didinimas pasaulio krizių poveikiui

Po COVID-19, Ukrainos karo sunkiai renkasi, labai sunku įtraukti į veiklas;
COVID-19 pandemija labai paveikė vaikus, dabar juos iš naujo turime prisikviesti į centrą, įprato nelankyti, neat-eiti, sudėtingesnis ir bendravimas, labai daug sergančių; sunku ką nors ilgalaikio planuoti, nieko nežinai kas bus, tikriausiai ir vaikus tai paveikė, labai jautrūs, dygūs, mes atlaikome jų emocijas, todėl daryti ką nors dabar sunku.

Didžioji dalis socialinių pedagogų bei jaunimo darbuotojų išvelgia šiuos teigiamus programos aspektus: programa leido vaikams atsiverti, iškelti individualias problemas, atvėrė galimybes kalbėti apie tai, su kuo susiduria vaikai ir jaunimas savo aplinkoje, kas jiems joje patinka ir kas nepatinka, netikėtai atvėrė vietos institucijų ir jaunimo bendradarbiavimo stoką bei galimybes.

Projektas išryškino iššūkius, su kuriais susiduria jaunimo ir vaikų dienos centrai: sudėtingas darbas grupėmis, nenuoseklus vaikų ir jaunuolių įsitraukimas, pačių darbuotojų motyvacija ir vidiniai resursai.

Išvados ir diskusijos

- Norint išlaikyti sėkmingą ir veiklią organizaciją, reikalingi resursai: darbuotojai, savanoriai, specialistų įsitraukimas, lėšos ir patalpos veikloms organizuoti.
- Iškeliant jaunimui šiuo metu aktualias problemas, tokias kaip patyčios, laisvalaikio ir pramogų stoka ir t. t., jiems yra lengviau atsiverti, iškelti individualius klausimus ir problemas, jas spręsti. Dažniausiai tam didelę įtaką sukelia jų aplinka arba informacija, skleidžiama viešojoje medijų erdvėje.
- Įsigilinimas į kiekvieno jaunuolio situaciją, emocijų ir įvykių, kurie jiems sukelia sunkių minčių ir išgyvenimų, padarė darbą sklandesnį. Galimybė išgirsti, suprasti, kokie jų yra neatsiliepti poreikiai, padėjo geriau vieniems kitus priimti, išklausti kitų nuomones.
- Seniūnijų ir seniūnų vaidmuo jaunimui yra neaiškus, nežinomas, įvardijamas neteisingai, todėl tam yra reikalingas didesnis abipusiškas bendravimas ir bendradarbiavimas, trūksta pavyzdžio. Reikalinga suteikti galimybių bendruomenės pirmininkui įtraukti vaikus į veiklas, savo pavyzdžiu rodyti, koks yra pilietinis elgesys.
- Norint ugdyti besimokančiųjų pilietinį ir politinį sąmoningumą, reikalingas tam sudarantis sąlygas šalies kultūros aspektų pristatymas. Labai svarbu yra interpretuoti pilietinio dalyvavimo ugdymą kasdienėje veikloje, nes taip atsispindi kultūrinių papročių, tradicijų puoselėjimas, perteikiant vietos kalbą, bendruomenės kultūrinį palikimą.

Literatūra

- Adha, M. M. ir Yanzi, H. (2014). *Project Citizen Model for Effective Student Engagement and Democratic Citizenship in Civic Education Best Practices*. Sriwijaya universiteto Tarptautinės mokymo ir švietimo konferencijos pranešimo medžiaga. Mokytojų rengimo ir švietimo Sriwijaya universitetas.
- Atherton, H. M. (2000). *We the People: Project Citizen* (p. 93–101). In S. Mann & J. Patrick (Red.), *Education for Civic Engagement in Democracy: Service Learning and Other Promising Practices* Bloomington, IN: ERIC Socialinių mokslų švietimo informacijos centras.
- Balkutė, A. (2006). *Demokratiškumo ugdymo programų taikymas socialinių pedagogų rengime*. Vilniaus pedagoginis universitetas, Socialinės komunikacijos institutas.
- Cohen, L., Manion, L. ir Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education* (6th ed.). London, New York, NY: Routledge Falmer.

- Center for Civic Education. (1998). *We the People . . . Project Citizen: A Professional Development Manual*. Calabasas, CA, USA.
- Center for Civic Education (2020). *Project citizen research program resources*. [interaktyvus], 2020 [žiūrėta 2022-07-17]. Prieiga per internetą: <https://www.civiced.org/civitas-program-resources/instructional-materials/projectcitizen>.
- European Cooperation in Science & Technology* [interaktyvus], 2022 [žiūrėta 2022-07-17]. Prieiga per internetą: <https://rnyobservatory.eu/web/wp-content/uploads/2022/03/ManualBest-ParcticesResearch-Rural-NEETs.pdf>.
- Fry, S. W. ir Bentahar, A. (2013). Student attitudes towards and impressions of Project Citizen. *Journal of Social Studies Education Research*, 4(1), 1–23
- Greenwood, D. J. (2007). *Introduction to Action Research*. SAGE Publications, Inc.
- Hargreaves, D. H. (1996). *Teaching as a Research Based Profession: Possibilities and Prospects*. London, Teacher Training Agency.
- Krathwohl, D. R. (1998). *Methods of Educational and Social Science Research: An Integrated Approach* (2nd. ed.). New York: Longman.
- Liou, S. M. (2002). We the People... Project Citizen: A case study. *Bulletin of Civic and Moral Education*, 11, 109–130.
- Liou, S. M. (2004). The effect of We the People: Project Citizen on the civic skills and dispositions of Taiwanese senior high school students. *Education*, 49(1), 63–90.
- LR ŠMSM įsakymas Dėl bendrųjų programų atnaujinimo gairių patvirtinimo (2019 m. lapkričio 18 d. Nr. V-1317).
- LRS nutarimas Dėl Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programos patvirtinimo (2006 m. rugsėjo 19 d. Nr. X-818)
- McNiff, J. (1995). *Action Research: Principles and Practice*.
- Morgan, L. A. (2016). Developing civic literacy and efficacy: insights gleaned through the implementation of project citizen. *Inquiry in Education*, 8(1), 1–18.
- Nairne, J. (2008). *Evaluation of We the People: Project Citizen summer institutes: How professional development translates into classroom instruction* [interaktyvus], 2013 [žiūrėta 2022-07-17]. Prieiga per internetą: <http://www.civiced.org/pdfs/PC/PCsummInstEval2008.pdf>
- Pilietinio ugdymo įgyvendinimo politika: tikslai, priemonės, rezultatai. (2013, gegužė). Švietimo problemos analizė, 3(89).
- Rankings: Legatum Prosperity Index*. (2020).
- Root, S. ir Northup, J. (2007). *Project Citizen Evaluation Report*. Denver: RMC Research Corporation. [interaktyvus], [žiūrėta 2022-07-17]. Prieiga per internetą: http://www.civiced.org/index.php?page=project_citizen_research.
- Shaw, I., Briar-Lawson, K., Orme, J. ir Ruckdeschel, R. (2010). *The Sage Handbook of Social Work Research*. London: Sage.
- Silverman, D. (2010). *Doing Qualitative Research*. London: Sage.
- Trisiana, A. (2015). Action for citizenship education of character education using Project Citizen model at senior high school in Indonesia. *International Journal of Education and Psychology in the Community IJEPC*, 5(1 & 2), 42–53.
- Vontz, T. S., Metcalf, K. K. ir Patrick, J. J. (2000). Project Citizen and the civic development of adolescent students in Indiana, Latvia, Lithuania. Bloomington, IN: ERIC Socialinių mokslų švietimo informacijos centras.

Innovative Civic Education Practices with Vulnerable Children and Young People in Rural Areas: A Case Study

Eglė Celiešienė¹, Lina Bakšytė²

¹ Lithuanian College for Democracy Education, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, egle.celiesiene@lduk.lt

² Lithuanian College for Democracy Education, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, info@lduk.lt

Summary

This article aims to present the practice of an innovative civic education project, adapting the integrated learning methodology “Project Citizen” to work with children and young people from vulnerable groups in rural areas. Using a participatory action research strategy, in-depth interviews were carried out with youth workers working in a youth centre (1), a day-care centre (3) and an open youth space (1) in four different rural settlements, who were implementing local projects. The results showed that the interpretation of citizenship in the education of children and young people from more vulnerable backgrounds should be contextualised in specific situations and integrated with individual needs, aspirations and capacities. The results provide insights into how to develop citizenship education when working with children and young people from vulnerable groups in smaller settlements.

Keywords: *civic education, social innovation, positive socialisation.*

Gauta 2022 07 12 / Received 12 07 2022
Priimta 2022 08 30 / Accepted 30 08 2022